

VÁRAK, ERŐDÖK, VITÉZEK KOMÁROMBAN HADTÖRTÉNETI KIÁLLÍTÁS A MONOSTORI ERŐDBEN

MÚZEUMPEDAGÓGIAI FOGLALKOZTATÓ

VÁRAK, ERŐDÖK, VITÉZEK KOMÁROMBAN HADTÖRTÉNETI KIÁLLÍTÁS A MONOSTORI ERŐDBEN

MÚZEUMPEDAGÓGIAI FOGLALKOZTATÓ

Írta és a kiállítási fotókat készítette:

Számadó Emese ©

Felhasznált archív fotók, metszetek, dokumentumok:

Komáromi Klapka György Múzeum gyűjteménye ©

Monostori erőd Nonprofit Kft.

Felhasznált irodalom:

Komáromi Klapka György Múzeum Adattára és Könyvtára
Várak, erődök, vitézek komáromban című hadtörténeti kiállítás szövegei
Rabi-Számadó-Turi (szerk.): Komárom. Helytörténet a kezdetektől napjainkig.
Komárom, 2016

Borítón:

A Monostori erőd főbejárata az 1910-es és az 1940-es években

Kiadja:

Monostori Erőd Nonprofit Kft.

Felelős kiadó:

Vizeli Csaba ügyvezető

Komárom, 2019

Bevezető

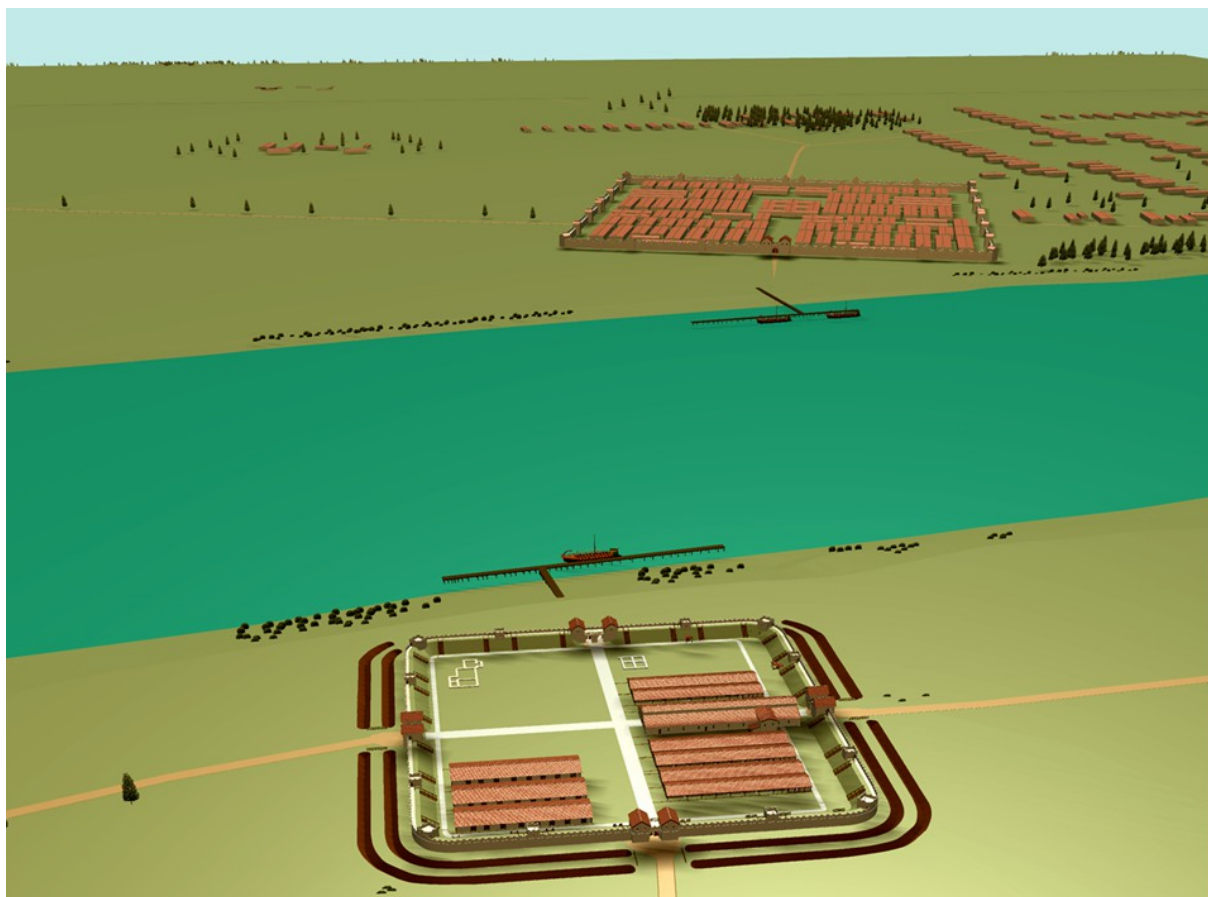
Kiadványunk a Monostori erőd „Várak, erődök, vitézek Komáromban” című állandó kiállításának a vezetője, ezért minden egyes résznél a kiállítás főszövegeit teljes terjedelemben itt is elolvashatod.

A keretezett részekben azonban, további információk, érdekességek található az adott korszak komáromi vonatkozásairól, hiszen egy kiállítás távolról sem vonulthat fel minden eseményt, minden tudnivalót.

Kiadványunk egyben azt a célt is szolgálja, hogy a kiállításban látottak, a vezetőben olvasottak alapján kicsit gondolkozzatok, és a feltett kérdésekre a főszövegek, a kiegészítések, az iskolai tanulmányaid, könyveid, ill. az internet segítségével válaszoljatok! Igen, használhatod az internetet, de csak körültekintően, a feladat adta keretek között!

Komárom a római korban (Kiegészítő olvasmány I.)

Komárom több mint kétezer éve őrzi kiváló stratégiai helyzetét. A Duna jobb partján felépített kőtáborában állomásozott a Római Birodalom határait védő 30 legio egyike, a Legio I Adiutrix, egészen a római uralom végéig. A legiotábor és a körülötte kialakult Brigetio nevű település emlékei a Komáromi Klapka György Múzeumban és az Igmándi erődben lévő kőtárban megtekinthetők.

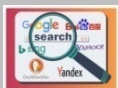
Brigetio és Kelemantia tábor (rekonstrukció)

TUJTAD?

A rómaiak a megszállással egy időben Komárom szőnyi városrésze területén a Duna-parton először egy kisebb palánktábort emeltek, majd Kr. u. 100 körül, az idehelyezett legio I Adiutrix (I. számú segítő legio) egy 540 x 430 méter alapterületű, kő legiotábort épített. Itt volt a Pannonia tartományban állomásoztatott 4 legio egyikének az állomáshelye a római uralom végéig. A tábor feladata a Dunán való kereskedelmi és hadászati célú átkelés biztosítása, valamint a Vág folyó partján lakó germán származású barbár népcsoport, a kvádok ellenőrzése volt. Mindezek érdekében a barbaricum (bal oldali) Duna-parton, a mai Izsa-Leányváron felépítettek egy kisebb ellenerődöt, Kelemantia táborát, amelyben a legio I Adiutrix egyik zászlóaljja állomásozott.

Nyugat felé a legközelebbi tábor az Ács, Bum-Bum kúti lelőhelyen található Ad Mures nevű, kelet felé pedig az Almásfüzitő területén fekvő Azaum/Odiavum nevezetű fa-föld konstrukciójú auxiliáris (segédcsapati) tábor volt. A táborok között őrtornyok biztosították a határellenőrzés teljes lefedését.

Brigetio a limes-út mentén feküdt. Kiterjedt úthálózata révén kapcsolatban állt a pannoniai határt védő többi katonai táborral, valamint a tartomány belsejében elhelyezkedő településekkel. A másik három legiotáborral rendelkező pannoniai településhez hasonlóan hármastagozódású volt. Részei a legiotábor, a körülötte fekvő katonaváros és a polgárváros. Mindkét városban egy-egy amphitheatrum szolgálta a katonaság és a lakosság szórakozását. E hármastagozódást metropoliszok és fazekastelepek egészítették ki.

1. Nézz utána: Hol állomásoztak még római legiók Pannonia tartományban?

Komárom a középkor korai évszázadaiban (Kiegészítő olvasmány II.)

A honfoglaló magyarok a Duna bal partján, a Vág-Duna torkolatánál a 10. században földvárat emeltek. A vár az I. István király által alapított Komárom vármegye székhelye lett.

TUDDAD?

A Duna északi partján, a honfoglalás során Árpád vezér nagy földet adott Ketelnek, akinek fia, Alaptolma a 10. században erősséget épített. Ez a Duna és a Vág-Duna összefolyása által kialakított félszigethez igazodva keleti-nyugati irányban nyújtott, tojásdad alaprajzú földvár lehetett, melynek földből épített sáncait sűrűn egymásra rakott gerendaszerkezettel erősítették meg. Keletről és délről tehát a Vág-Duna és a Duna széles, mély vize védte, nyugat felől pedig valószínűleg a két folyót összekötő vizesárokokkal biztosították. A földvár lett a Ketel vezér egyenes ágú leszármazottainak, a Katapán, vagy másképpen Koppán nemzetségnek a központja. A nemzetség a Dunától délre is birtokolt területeket.

2. Emlékezz! Ki írt először a honfoglalásról?

A vár körül kialakult három falu „Camarum” néven a 13. századra összeolvadt. A település első jövedelmét a piac és a révátkelés adta.

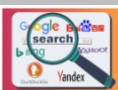
IV. Béla idején a várat kőfallyal megerősítették, s ezért a tatárok nem tudták elfoglalni.

A komáromi várban született 1440. február 22-én V. László király és itt őrizték egy ideig a Szent Koronát, amellyel Székesfehérváron az esztergomi érsek megkoronázta.

ÉRDEKESSÉGEK KOMÁROM MÚLTJÁBÓL

1439. október 27-én Neszmélyen meghalt Habsburg Albert magyar, német és cseh király, osztrák herceg. Özvegye, Erzsébet királyné 1440. február elején a komáromi várba érkezett, ahol február 22-én fiúnak adott életet. Udvarhölgyét, Kottannerné Wolfram Ilonát megbízta a visegrádi fellegrádban lévő királyi korona elrablásával. Kottannerné, Kesselőkői Liptai Bálint és szolgája segítségével ellopta a koronát, és egy vánkosba rejtve Komáromba vitte. A kalandos vállalkozás során majdnem a zajló Dunába veszett a magyar korona:

„Odaértünk a Dunához, amelyen felhalmozódott a jég, de egyik-másik helyen már megvékonyodott. Amikor aztán rámentünk a jégre, úgy a Duna közepe táján az udvarhölgyek szekere alatt beszakadt, a szekér felfordult, az udvarhölgyek sikítottak, és egyik a másikat sem látta. Akkor nagyon megijedtem, és arra gondoltam, hogy a szent koronával együtt a Dunába kell vesznünk. Isten azonban segítségünkre volt, úgyhogy senki sem került a jég alá, de minden más holmi, ami a szekéren volt, leszóródott, részben a vízbe a jég alá... Amikor aztán Komáromban a palotás házhoz érteztünk, akkor az, aki itt velem együtt szabadult meg gondjaitól, fogta a vánkost a szent koronával, és arra a helyre vitte, ahol jó oltalom alatt volt, én pedig az aszszonyházba menve nagyságos úrnőmhöz, a nemes királynőtől szépen fogadtattam...” (Kottanner Jánosné emlékiratai)

3. Nézz utána: Ki, hol és mikor koronázta V. Lászlót királlyá?

I.TEREM

2-3-4. TÁRLÓK

Mátyás király 1465-ben járt először Komáromban, ezt követően szívesen töltötte itt az idejét. Templomokat és reneszánsz palotákat építtetett a várban, előterében pedig díszkertet létesített, ahonnan márványlépcső vezetett a Bucentaurushoz, az uralkodó hajójához.

TUJTAD?

A Bucentaurus a velencei és ferrarai dózsák díszgályájának a mintájára épült nagyméretű hajó volt, amelynek Bonfini leírása szerint tágas, kazettás mennyezetű helyiségei, ebédlője, hálóterme és női lakosztálya voltak. A szobák, a termek az orrtól a tatig futó széles folyosóról nyíltak.

Ugyancsak a vár alatti részen volt a dunai hajóhad, a naszádok kikötője is. Mátyás könnyű mozgású, karcsú, hegyes orrú, vitorlával és fegyverzettel is felszerelt gyors hajói eredetileg a németországi Nassauban készültek, innen kapta a „naszád” elnevezését is. A dunai hajóhad egyik legfontosabb kikötője Komárom lett és idővel a naszádokat a komáromi hajóácsok készítették, s kezelői is komáromiak voltak.

A vár 1527-ben I. Ferdinánd (1526-tól magyar király, később német-római császár) birtokába került és a török időkben a Magyar Királyság végváraként, Bécs elővédjeként funkcionált. Ezen időszakban több török ostromot is elszenvedett, de csak egy esetben tudták – ha rövid időre is – elfoglalni.

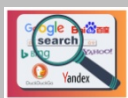
ÉRDEKESÉGEK KOMÁROM MÚLTJÁBÓL

1529-ben Szulejmán szultán hadjáratot indított Bécs elfoglalására. Dunai naszádjai augusztus 25-én, maga a főszereg szeptember 12-én, a szultán pedig szeptember 16-én ért Komárom alá. A vár parancsnoka, Andreas Gortschacher tudta, hogy sem megfelelő védelme, sem muníciója nincs a többszörös túlerőben lévő török ostrom ellen. Ennek ellenére nem adta meg a várat a szultán követeként érkező városbíró kérésére sem. Mivel erősítésben nem reménykedhettek, az éjszaka leple alatt a Csallóköz felé katonáival együtt elmenekültek. A törökök közben ugyanezen a hajnalon kezdték el a vár ostromát, s miután a várból nem lőttek vissza, nagy cselet sejtve, fokozták a tüzet. Amikor már hatalmas rések tátongtak a vár falán, a gyalogság megrohmozta a várat, ott azonban a vasra vert komáromi városbíró kívül nem találtak mást.

Buda 1541. évi török megszállása I. Ferdinándot új végvárrendszer kiépítésére ösztönözte. A komáromi vár megerősítésének terveit Pietro Ferrabosco készítette el és az építkezések 1550-1592-ig tartottak. Ezzel egy időben a vártól nyugatra fekvő várost bástyákkal megerősített fallal vették körül.

Először a vár nyugati oldalán széles vizesárokkal kötötték össze a Dunát a Vággal, így az erődítményt minden oldalról víz övezte. Ezt követően megindult az építkezés, melynek eredményeként létrejött a háromszögű, ún. „teknősbéka” alaprajzot mutató, kőből és téglából épített, új-olasz bástyákkal megerősített erőd, későbbi nevén az Öregvár. Főbejárata, a Ferdinánd-kapu, a fölötté látható építési

tábla szerint 1550-ben készült el. Falait alacsonyra építették, felülről és belülről nedves döngölt földdel erősítették, kívülről földsáncokkal védték. A várban naszádosok, huszárok, tüzérek és gyalogosok teljesítettek állandó szolgálatot.

4. Nézz utána: Vajon mi indokolta a vár ilyenfajta építését?

Naszádok Komáromnál 1595-ben, háttérben a komáromi vár

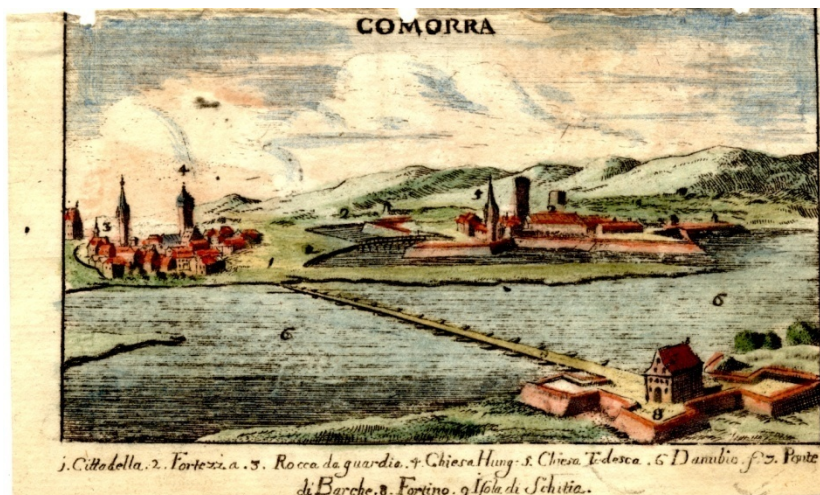
ÉRDEKESSÉGEK KOMÁROM MÚLTJÁBÓL

1577-ben 627 naszádos, 156 huszár és 400 gyalogos szolgált a városban.

A naszádosok főparancsnoka a naszádos fővajda volt, aki csak a vár főparancsnokának tartozott engedelmességgel. Közvetlen alárendeltjei a naszádos vajdák voltak. A naszádosok mellett a huszárok szintén a magyarok közül kerültek ki, szervezeti egységük a kb. 100 főt számláló huszárszázad volt. Fegyverzetük a kopja, tör, szablya, sodronying és sisak volt.

A komáromi vár őrségének legnépesebb és egyben legjellegzetesebb alakulatát a nagyrészt magyarokból álló naszádosok vagy vízi hajdúk képezték. A 17. század eleje óta sajkásoknak nevezték őket. Főparancsnokuk a naszádos fővajda vagy kapitány volt, aki egyedül a vár főkapitányának volt alárendelve. Közvetlen alárendeltjei a naszádos vajdák voltak. Komáromot végleg 1751-ben hagyták el. Hajójuk, a naszád 1456-ban jelent meg a dunai vizeken. 23-24 méter hosszú, 4-5 méter széles, 1,1 méter merülésű, hegyes orrú, lapos fenekű hadihajó volt. Kedvező szél esetén a hajó közepén álló árbocra szerelt vitorla, szélcsendben a két oldalán elhelyezett 10-10 evezős hajtotta 20 evezővel. A hajó tatjára épített kabin volt a parancsnok és a kormányos tartózkodási helye. A naszádok árbocának csúcsán lengett a fecskefarok alakú, általában piros vagy piros-fehér színű lobogó. A komáromi vár komoly tüzérséggel rendelkezett, a mintegy 40-60 várvédő ágyú, 40-80 sajkás ágyú igen jelentős tüzért képezett.

Viszonylag nagy létszámú erőt jelentette vár idegen zsoldosokból (főleg németekből álló) gyalogsága. Parancsnokuk a gyalogság kapitánya, aki a vár főkapitányának alárendeltje volt. Tisztjei egy-egy gyalogos századot irányítottak. Fegyverzetüket dárda vagy puska, hosszú egyenes kard vagy szablya, sisak és mellvert képezte.

A Szent Péter palánk (későbbi Csillagerőd) 1685-ban

1584-től két ízben is a kiváló képességekkel rendelkező Pálffy Miklós került a komáromi vár élére. A várkapitány a Duna jobb és a Vág-Duna bal partjára vezető hidakat és azokat védő hídfőerődöket (Szent Péter- és Szent Miklós-palánk) építtette.

1594-ben Erasmus Braun várkapitány sikeresen védte a várat, a többszörös túlerőben lévő Szinán pasa ostromától.

TUJTAD?

Szinán pasa Tata és Győr elfoglalása után, 1594. október 4-én érkezett Komárom alá és három nap múlva megkezdte a vár lövetését, illetve az ostromló csapatok átjuttatására hidat vertek. Mátyás főherceg (II. Mátyás néven 1608–1619-ig Magyarország királya) Erasmus Braun várkapitány levelére először Pálffy Miklóst küldte, majd maga is elindult seregével a vár megsegítésére. Szinán pasa, mivel nem számított rá, hogy Komárom ilyen hosszú időn át ellen tud állni, s mert az ostrom és a tifuszjárvány miatt több mint 8000 katonáját elvesztette, október 25-én megkezdte a visszavonulást.

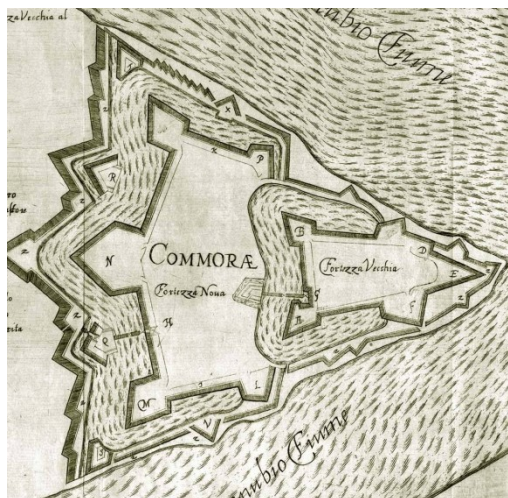
Az ostrom során maga Erasmus Braun várkapitány is súlyosan megsebesült és rövidesen meghalt. Utódja gróf Pálffy Miklós lett.

5. Miért kellett a török hadseregnek október 25-én abbahagynia az ostromot?

Komárom 1594. évi török ostroma.

Az Öreg- és az Újvár 1664-ben

1663 és 1673 között, Nicolo Angielini tervei alapján a vár nyugati oldalán felépült a sarkain egy-egy bástyával megerősített ötszögletű koronamű, melyet a komáromiak később Újvárnak neveztek. Ezt szintén árok vette körül. Ezzel kialakult a vár ma is ismert kettős szerkezete. A korszerűtlenné vált és megrongálódott dunai és a vág-dunai hídfőerődöket 1661-ben lebontották, négyágú csillag alakban újjáépítették és földbástyákkal megerősített sáncsört építettek hozzájuk.

A Kőszűz

Az Újvár nyugati bástyáján áll a török háborúk után, a 17. század végén készített Kőszűz, Komárom bevehetetlenségének a szimbóluma.

TUJTAD?

A Kőszűzről, I. Ferenc osztrák császár, magyar és cseh király is megemlékezett 1807. évi látogatása alkalmával: „A vár egyik bástyáján áll egy szobor, mely a kezével fűgét mutat annak emlékére, hogy a törökök Komáromot nem tudták bevenni ...” A szobor, melynek felirata: NEC ARTE NEC MARTE (sem csellel, sem erővel) a vár bevehetetlenségét hirdeti, valószínűleg valójában babérkoszorút tartott a kezében.

A Rákóczi-szabadságharcot ostrom nélkül vészeltte át Komárom, mivel mindkét féltől oltalomlevelet kapott.

ÉRDEKESÉGEK KOMÁROM MÚLTJÁBÓL

Gróf Bercsényi Miklós kuruc generális felszólította a főkapitányt a vár átadására, melyre nemleges választ kapott. A komáromiak ekkor egyrészt küldöttséget menesztettek I. Lipót magyar királyhoz, akit biztosítottak hűségükről, és Bercsényi grófhhoz, akit meg arra kértek, hogy lássa be lehetetlen helyzetüket, mert ők ugyan szívük szerint megadnák magukat, de a vár német őrsége miatt nem lehet. Bécsben szívélyesen fogadták a követeket és Bercsényitől is oltalomlevelet kaptak a furfangos komáromiak.

A török háborúk után a komáromi vár elveszítette katonai jelentőségét, a város azonban soha addig nem látott fejlődésnek indulni, melynek eredményeként 1745-ben szabad királyi városi rangot kapott.

A szabad királyi városi rangot adó oklevél

ÉRDEKESÉGEK KOMÁROM MÚLTJÁBÓL

A török háborúk és a Habsburg-ellenes felkelések után ismét szabaddá vált a közlekedés a Dunán, s ezzel fellendült Komárom kereskedelme. Polgárai kivették részüket az ország újjáépítéséből. Munkájuk eredményeként a város egy mesterre számított évi jövedelme 1715-ben a legmagasabb volt az akkori Magyarország területén és 1720-ban lakosainak száma elérte a 10.420-at. Felgyorsult fejlődése: polgárházak, egyházi- és középületek épültek a városban.

6.Nézz utána, milyen komáromi mesterségekről lehet szó?

Az Osztrák Császárság 1809-ben megtámadta Franciaországot. Napóleon seregei május 13-án elfoglalták Bécsét, a császári udvar Olmütz várába menekült. A francia sereg folytatta előrenyomulását, betört Magyarország területére, ahol június 14-én a Győr-Kismegyeri csatában szétszórta a nemesi felkelő sereget. József nádor, a magyar nemesi felkelő sereg főparancsnoka Komáromot jelölte ki a visszavonulásra. Július 14-én I. Ferenc császár és király is megérkezett, s ezzel Komárom a hadműveletek központjává és hadvezéri főhadiszállássá vált. Már hónapok óta tartottak a Komárom megerősítését célzó munkák, amikor július 27-én a király jelenlétében nagyszabású hadgyakorlatot és ostromkísérletet hajtottak végre. A király itt tartózkodása idején alaposan megismerte a meglévő erődítmények harcászati értékét, de legfőképpen e terület földrajzi fekvéséből adódó rendkívüli lehetőségeit. Takáts Sándor 1886-ban megjelent várostörténeti munkája szerint ez alkalommal adta ki I. Ferenc azt az utasítást, mely szerint „Komárom az egész Monarchia legerősebb erődjévé tétessék, úgy, hogy képes legyen egy 200.000 emberből álló hadseregnek is bombamentes, biztos menedékhelyet nyújtani.”

ÉRDEKESÉGEK KOMÁROM MÚLTJÁBÓL

A fő feladatnak elsőként a vár lakhatóságának biztosítását tekintették. Azt, hogy a helyőrség és a felhalmozott készletek megfelelően elhelyezhetők legyenek. Az új erődítési munkálatok Chasteler altábornagy irányításával indultak meg. 1810-ben az Újvárbán megépítették a falakkal párhuzamosan futó hatalmas, U-alakú laktanyaépületet, 1815-ben pedig parancsnoki épületet emeltek, ill. elkezdték a várost nyugatról védő Nádor-vonal kiépítését. Ugyanakkor az 1809-es év hadieseményeinek egyik tanulsága volt, hogy a Duna jobb partjának a biztosítására nagyobb gondot kell fordítani. Ennek megfelelően a már meglévő jobb parti hídfőerőd, a "Csillagsánc", a korábbi Szent Péter palánk mellé két másik erődöt is terveztek építeni. Egyet a koppánmonostori Homokhegyen, egyet pedig a Nagyigmánd felé vezető út mellé, Komárom déli kijáratához.

Az erődrendszer tervek szerinti kiépítése 1810-ben megkezdődött, de az 1848-49-es szabadságharc eseményei megszakították. 1848 őszén Komárom magyar kézre került.

5-6. TÁRLÓ

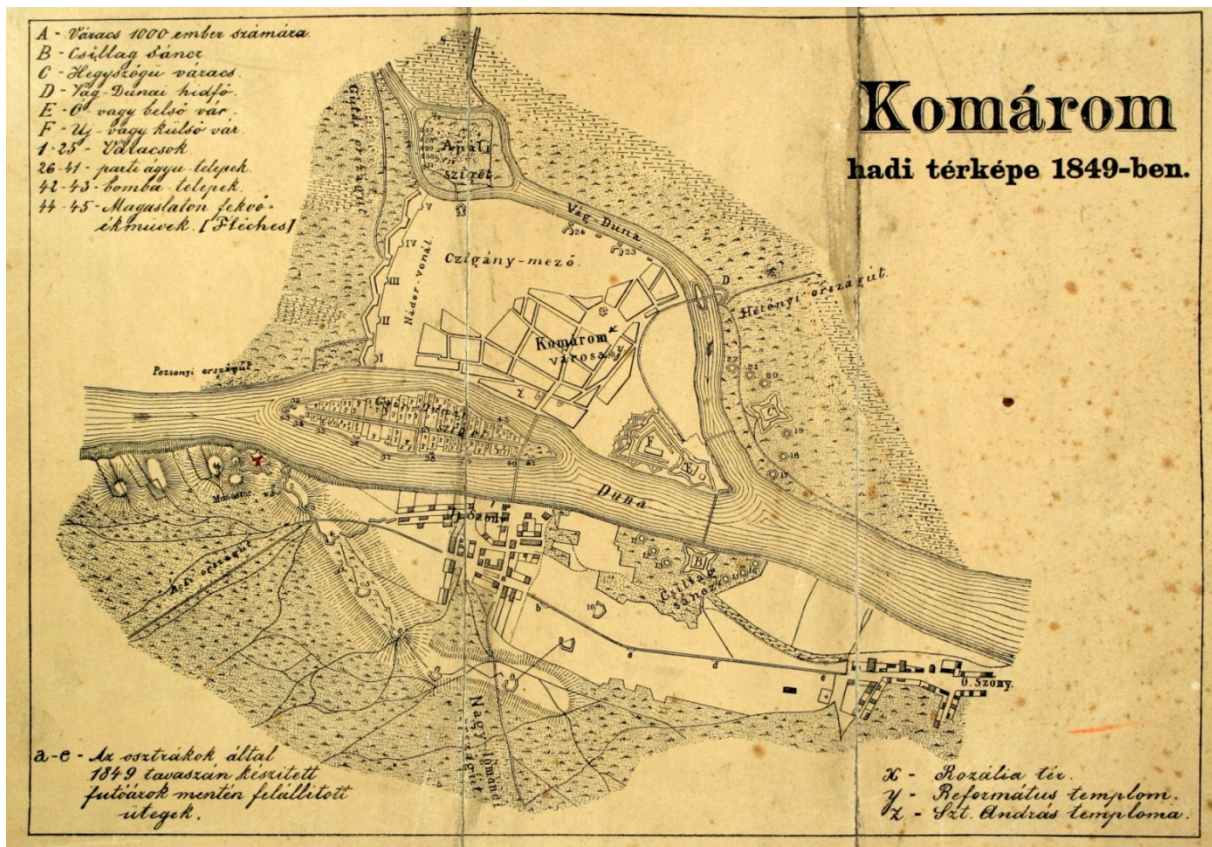

Komárom honvédei 1848/49-ben

A hivatalba lépő magyar kormány az ország legfontosabb várának tekintette Komáromot, majd 1848 szeptemberében a forradalmi vívmányok megvédésére szerveződő honvédsereg felállításának idején megkülönböztetett figyelmet fordított az erődrendszernek az önvédelmi harcok szolgálatába való állítására.

TUJTAD?

A Komáromi erődrendszer volt a szabadságharc egyik legbiztosabb pontja. A vár egyrészt ellenőrzése alatt tartotta a dunai közlekedést, másrészt a szinte bevehetetlen erősség tekintélyes császári erőt kötött le, hiszen körbe kellett zárni, és ostrom alatt kellett tartani akkor is, amikor az osztrák hadsereg 1849 elején már az Alföldön harcolt a honvédsereg ellen. A vár erejét növelte, hogy vízellátása biztosítva volt, komoly élelmiszerkészleteket tudtak felhalmozni, valamint önálló kis hadiüzem is működött a területén.

Majthényi István tábornok nevéhez fűződik a vár védelmi erőinek megszervezése és a szükséges készletek felhalmozása. 1848 decemberében bekövetkezett a császári-királyi hadsereg főerőinek nagy erejű támadása, ami az ország nyugati felének elvesztését eredményezte. Komárom elszigetelődött, s a vár parancsnoka ebben a helyzetben elbizonytalanodott, fontolóra véve a vár feladását. A várvédelmi bizottság ekkor leváltotta Majthényit, s helyébe az addigi erődítési igazgatót, Török Ignác ezredest állította, akit az Országos Honvédelmi Bizottság tábornokká léptett elő.

ÉRDEKESSEGEK KOMÁROM MÚLTJÁBÓL

Komárom a tűzvész után

Komárom lakosai igencsak megszenvedték a szabadságharc éveit. Nemcsak a hadiállapot, hanem a várost egymás után sújtó természeti katasztrófa miatt.

1848. szeptember 17-én bekövetkezett a város életében a legsúlyosabb tűzvész, amelyben 1330 ember vált hajléktalanná, leégett 392 lakóház és 5 templom, 19 kereskedőhajó, és a Kis-Duna fahídja.

1848. november 11-én kolerajárvány tizedelte a lakosságot, amely „csak” 549 áldozatot követelt, hála a város- és várvezetés intézkedéseinek.

1849 januárjában a jégzajlás okozott károkat a sáncokban, illetve tönkretette az Öregvár és a Csillagerőd közti hajóhidat, veszélyeztetve ezzel a helyőrség ellátását.

A vár ostroma 1849 márciusába vett nagyobb lendületet, amikor Simunich altábornagy irányításával elkezdődött a rendszeres bombázása.

Közben a Debrecenben székelő kormány a vár parancsnokává Guyon Richárd tábornokot, a várvédő sereg parancsnokává pedig Lenkey János ezredest nevezte ki. Lenkey április 10-én, Guyon április 20-án jutott be Komáromba. Két nappal később Görgei Artúr, Damjanich János és Klapka György tábornokok vezetésével megérkezett Komáromba a Tavaszi hadjáratot végigharcolt magyar főssereg.

A hadjárat kezdetén Windisch-Grätz cs. kir. tábornagy erői voltak fölényben, 55.000 császári katona állt szemben 47.000 honvéddel. A Klapka György által kidolgozott magyar haditerv azonban kiegyenlítette ezt a hátrányt. Céljuk az ellenség Csallóközből történő kiűzése, valamint Komárom teljes felszabadítása volt. Erre április 26-án került sor.

Török Ignác

Lenkey János

Guyon Richard

Görgei Artúr

Damjanich János

Klapka György

ÉRDEKESSEGEK KOMÁROM MÚLTJÁBÓL

Az 1849. április 22-én Komáromba érkezett magyar I., III. és VIII. (várórség) hadtest április 26-án hajnalban - az éjjel épített hajóhídon - átkelt a Dunán és megtámadta a cs. kir. zároló erőket. A III. hadtest Knezič Károly ezredes vezette válogatott csapatai kiszorították a sáncokból az ellenséges csapatokat, mire a Simunich altábornagy vezette hadtest minden ponton visszavonult. Reggel 6 órakor Görgei a jobbszárnyal az ácsi erdőben, Damjanich János középhada Herkály- és Csémpusztá térségében, a balszárnyon Klapka pedig Mocsá és Ó-Szőny között indult támadásra. A csata irányítását osztrák részről Schlick altábornagy vette át, aki déltájban általános támadást rendelt el és visszaverte a Nagysándor József vezérőrnagy vezette magyar lovasság támadását. Miután sehol sem sikerült az áttörés, Görgei 1 óra tájban visszavonta csapatait a hajnalban elfoglalt osztrák ostromsáncok mögé és várta az erősítést, ami Poeltenberg Ernő vezetésével 3 óra körül megérkezett. Időközben azonban az erősen megtépzott osztrák főszereg visszaindult Győr felé. Komárom felszabadult, ezzel a magyar főszereg elérte fő hadműveleti célját, s a tavaszi hadjárat véget ért.

7. A kormány, az ostromzár bezáródása előtt elegendő pénzzel látta el Komáromot, de főként nagy címletekkel. Idővel azonban a váltási nehézségek miatt megbénult a kereskedelmi élet és akadozott a katonaság zsoldfizetése. Nézz utána, hogy oldották meg Komáromban a pénzkérdést, vagyis, mi volt a komáromi bankó?

A nyári hadjárat legfontosabb eseményei Komárom körzetében zajlottak. Görgei itt szeretne volna végrehajtani a honvédsereg legjelentősebb erőinek összpontosítását, s megvívni a döntő csatát a császári csapatokkal.

A terv megvalósítására nem került sor. Július 2-án és 11-én is két jelentős csata zajlott le, Komárom falai alatt a Duna jobb partján, melyek célja az időközben helyreállt császári ostromzár áttörése és a főszereg elvonulása és a Tisza-Maros közében kijelölt új összpontosítási körzetbe.

A július 11-i áttörési kísérlet tervét, Görgei sebesülés emiatt Klapka György készítette. Mivel egyik kitérés akció sem sikerült, a főszereg a Duna bal partján hagyta el Komáromot.

Than Mór: Görgei rohamot vezényel július 2-án Herkálypusztán.

Bal oldalon épp lovaikkal fordulnak meg a menekülni készülő, fehér ruhás császáriak, miközben jobb oldalról a magyar honvédek rohamoznak kivont karddal, le-lecsapva a lemaradó osztrák katonákra.

Elöl vörös kabátban Görgei biztatja rohamra vitézeit, lobogó tollas kalapját lengetve.

A kép előterében két lekaszabolt magyar tüzér látszik. Ők valójában Ószőnynél estek a cs. kir. lovassági támadás áldozatául, de Than a képen a csatának ezt az epizódját is jelezni akarta.

(Hermann Róbert magyarázata)

TUJTAD?

Az 1849. július 2-i komáromi csata legemlékezetesebb eseménye a herkálypusztai lovassági ütközet volt. Miközben Klapka György honvéd tábornok döntő rohamot indított Ó-Szőny visszafoglalására, Görgei Artúr annak érdekében, hogy az ellenség erejét minél tovább lekösse, Herkálypuszta irányába rohamot intézett. A fővezér személyesen vezette a mintegy háromezer főnyi lovasságát. A hatalmas termetű lován a tömegeből kimagasló, vörös kabátjában jól azonosítható, fehér tollas kalapjával Poeltenbergnek integető magyar fővezért súlyos sebesülés érte, amikor a közelében felrobbant tűzérségi lövedék az agyvelejéig felszakította a koponyáját. A roham folytatódott, de a szabadságharc legnagyobb magyar lovassági támadását, a cs. kir. tűzérségi tűz, a Császár-dzsidások és az 1. (János főherceg) dragonyosok végül megállították. Este nyolc óra körül az ágyúk elhallgattak, a sebesült fővezért visszavitték a várba, ahova a magyar csapatok is visszatértek. A július 2-i csata végeredményét tekintve döntetlen volt, ugyanakkor az, hogy Haynau két hete tartó sikersorozata megakadt, némi reményt nyújtott arra, hogy a magyar félnek is vannak esélyei a főhadszíntéren.

Than Mór – eddigi ismereteink alapján – három képet készített az eseményről. Kettő régóta a Magyar Nemzeti Múzeum gyűjteményében van, az itt látható 3. változatot azonban csak 2017 óta ismerjük, akkor tűnt fel egy aukción és Komárom Város Önkormányzata megvásárolta a Komáromi Klapka György Múzeum részére.

Komárom újból elszigetelődött, s Klapka György tábornok vezénylete alatt 18.000 főnyi védősegreg maradt az erőrendszerben. Egy szerencsés hadizsákmány következtében Klapka kezébe jutott körülzáró sereg hadrendje. 1849. július 25-én ugyanis Kosztolányi ezredes kitört a várból, meglepte a tatai őrséget és megszerezte az ott felhalmozott élelmiszert, 1500 darab marhát, több társzekeret, lovat, a tábori gyógyszerterát és a bécsi postakocsit – amivel a védők kezébe jutott nagymennyiségű pénz és a körülzáró sereg hadrendje.

Ennek birtokában Klapka nagyarányú kitörést szervezett augusztus 3-ra, melynek eredményeként Anton Csorich altábornagy, a cs. kir. hadtest parancsnoka feladta a csallóközi állásokat is és visszavonult Dunaszerdahely felé. Az ostromgyűrű szétzúzása után Klapka egészen Győrig vonult előre. A meginduló újoncozással 5.000 katonával emelték a védő őrség számát. A hadműveletek folytatására azonban az augusztus 13-án bekövetkezett fegyverletétel miatt nem kerülhetett sor. Feltétel nélküli fegyverletételre a várőrség azonban nem volt hajlandó. A feltételekkel történő fegyverletétel aláírására 1849. szeptember 27-én került sor. A vár és tartozékainak átadása október 2-5 között zajlott. A magyar szabadságharc ezzel véget ért.

**Komárom várának megadása,
következő feltételek alatt.**

1-ör A várőrség, fegyver nélkül, szabadon bocsájtatik. —
A tiszték kardjai tulajdon gyanánt megmaradnak. —
Oly tiszték, kik ezelőtt, a cs. kir. hadseregben szolgáltak; külföldre szálló ütleveleket nyerne. — A kik, illyeseket nem kívánnak, szabadon haza bocsájtának, — kivéve azokat, a kik magokat, önként jelentenek. —
A honvéd tiszteknek, t. i. azoknak, a kik ezelőtt nem szolgáltak, szabad tartozkodás engedtetik a hazában, minden fenntartás nélkül, jövendő alkalmazásokra nézve. —
A cs. kir. ezredbeli legénység közbeesésénél nyerve, mind azon egyénnel együtt, a kik időközben tiszt állásra léptek, — szabadon elbocsájtatik, s a később törvényes üldözés elől, valamenyen felmentetnek. —
2-ör Külföldre szálló ütlevelek, mindazoknak adatnak, a kik olyakat, 30 napok alatt követelnek. —
3-ör A tiszteknek: egy havi díj, a legénységnek: 10 napi zsold adatik osztrák bankjegyekben, cs. kir. szabályszerű hadi illetmény szerint. —
4-ör A várőrségnek, kincstári utalványok kiadása által előidézett kötelezettségei kiegyenlítésére 500.000 pengő flk fizetésnek osztrák bankjegyekben. —
5-ör A Komáromban létező elnyomorodott, s beteg harezosok jövője biztosítatik. —
6-ör Ingó, s ingatlan magány vagyonát, egyáltalában mindenki megtartja. —
7-ör Hogy hol, mikor, s mi módon, tételnek le a fegyverek később fog meghatározatlni. —
8-ör Az ellenségeskedések ezenel, mind két részről, megszüntetnek. —
9-ör A vár, — hadi szokás, s mind két részről ratificatio után átadatik. —
Kelt a Herkály pusztán Sept. 27-én 1849.

Haynau s. k.,
tábornagyszer.

Takács, százados.
Gasparitz, százados
Mednyansky, alezredes.
Rutkay, „
Prágay, „
Gróf Zichy Otto, ezredes.
Gr. Eszterházy Pál, „
Janik János, „
Szabó Sigmund, „
Kúszonyi József, „
Asserman Ferencz, várparancsnok.
Klapka György vár s l adserég parancsnok.

NAPI PARANCS.
October 3-án 1849.

Bajtársak!
Keblem elfogul, mert utójjára szólok hozzátok, kikhez annyi öröm és szenvedés, annyi drága honfivéren nyert dicsőség, s kikhez egy szent kötelesség közös érzete fűzött elválaszthatlanul.

Egy szép, de küzdelem-teljes pályára léptünk nem rég. A legmagasztosabb feláldozással törtünk a kitzűött cél felé.

Megtettük, mit ember saját erejével tenni képes, s pírulás nélkül állhatunk isten és a világ színe elé. Ám a sors könyvében máskép volt megírva. . . . És most lelépünk a pályáról, melyre oly sok szép reményeket hintett a közérzelem, s mellyen elvérezhetünk ugyan, de vele a nemzet ügyének többé használni nem fogunk. Lelépünk e térről, mert a haza kívánja, mellynek tovább is leend szüksége hű fiakra; lelépünk, mert szent tartozásaink vannak azon haza iránt, melly ugy lehet, fenmaradásunkban leli a jövő minden vigasztát.

Maradjatok hát továbbra is támoszlopai! . . .

A feladatot, melly előtettek állt, férfisan s mindvégig következetesen teljesítetek. Meghajoltatok, mert kellett; -- az események törhetlen hatalma előtt hajoltatok meg, . . . ez és a megmentett becsület adhat megnyugrást minnyájatoknak.

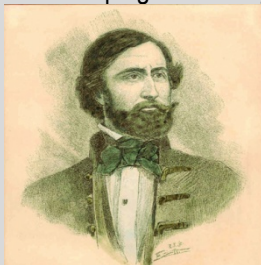
Vegyétek férfias, elszánt küzdelmeitekért a haza legforróbb köszönetét!

Vegyétek egyszersmind szíves végbucsumát.
Isten veletek! . . .

Klapka György, tábornok.

TUJTAD?

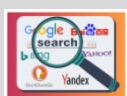
A szabadságharcban Pétervárad és a komáromi erőd tartotta még magát. A fegyverletételt követően Julius Haynau osztrák tábornagy Komáromtól is feltétel nélküli kapitulációt követelt, Klapka György honvédtábornok, a komáromi erőd és várórség parancsnoka és a haditanács azonban csak feltételekkel volt hajlandó a vár átadására. Haynau végül arra a következtetésre jutott, hogy csak igen nagy anyagi és emberáldozatok árán tudná elfoglalni Komáromot, ezért tárgyalásokat folytattak, amelynek eredményeként 1849. szeptember 27-én Haynau főhadiszállásán, az Ó-Szőnyhöz tartozó *Pusztá Herkályon* (Herkálypusztán), egy gazdasági épületben, Haynau személyesen és Klapka György képviselői aláírták a „*Komárom várának megadása, következő feltételek alatt*” című megállapodást. Klapka nem vett részt a tárgyaláson, az okiratot este a várban látta el kézjeggyel. Az aláírt megállapodás szerint közkegyelemben részesültek a komáromi várórség tagjai és az erődben tartózkodó polgári személyek.

A várvédők menlevelet (*Geleitschein*) kaptak, a tisztek megtarthatták kardjukat, a várparancsnokság által kiadott kincstári utalványok ellenértékét pedig a cs. kir. hadsereg kifizette. 1849. október 2-án Klapka György megtartotta utolsó seregszemléjét, majd a Klapka-induló dallamára, melyet **Egressy Béni**, a Komáromi II. hadtest zenekara karnagya szerzett és vezényelt, kezdetét vette a fegyverletétel. Október 4-én az utolsó egység utolsó katonája is megvált fegyverétől.

8. Miért volt fontos a menlevél?

9. Egressy Béni csak a dallamát szerezte a Klapka-indulónak. Nézz utána, ki és mikor írta az induló szövegét?

10. Komárom jelentőségét az is mutatja, hogy a szabadságharc folyamán 12 későbbi Aradi vértanú is megfordult itt. Nézz utána, hogy kik voltak ők!

II. terem

A Monarchia garnizonja, 1867-1918

Huszár díszöltözetben, mellette
1837 M. lovassági zászló

A Dunai bástya 1:50 arányú kicsinyített mása.
Készítette: Bukovinszky Róbert Tamás és
Kovács Géza

1850-ben Simunich altábornagyot nevezték ki a vár parancsnokának, aki folytatta az erődrendszer kiépítését. Komáromban befejezték a Vág-vonalat és korszerűsítették a Vág-Dunai hídfőt, a Duna jobb partján, a monostori Homokhegyen 1850 és 1871 között felépítették a Monostori erődöt, modernizálták a Csillagerődöt és 1877-re az Igmándi erőd megépítése is megtörtént.

TUJTAD?

Az erődrendszer építéseinél több ezer munkás és szakember (kőműves, ács, kőfaragó, asztalos stb.) érkezett Komáromba a környező országokból. Többen közülük letelepedtek és családot alapítottak. Leszármazottaik ma a város lakosai között vannak.

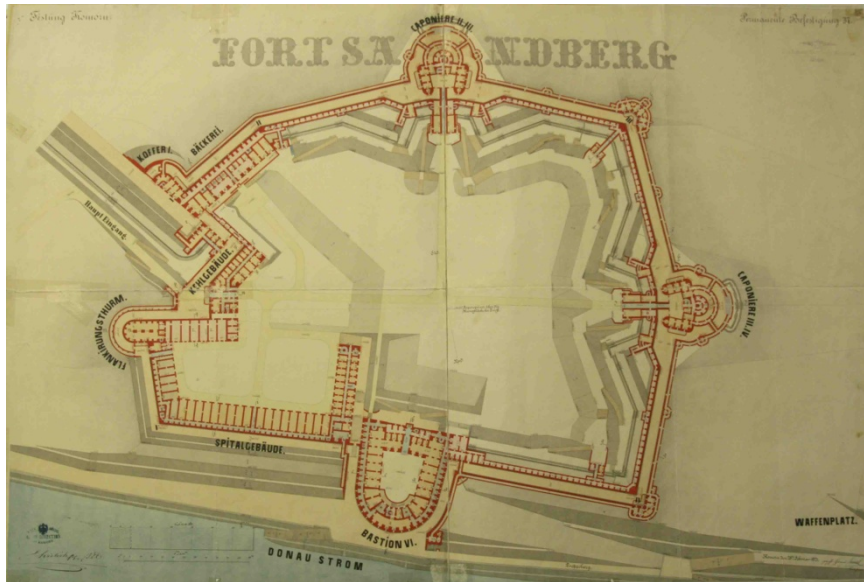
A Monostori erőd egyik legfontosabb elemeként az északi védmű (Dunai, vagy tüzér bástya) épült meg.

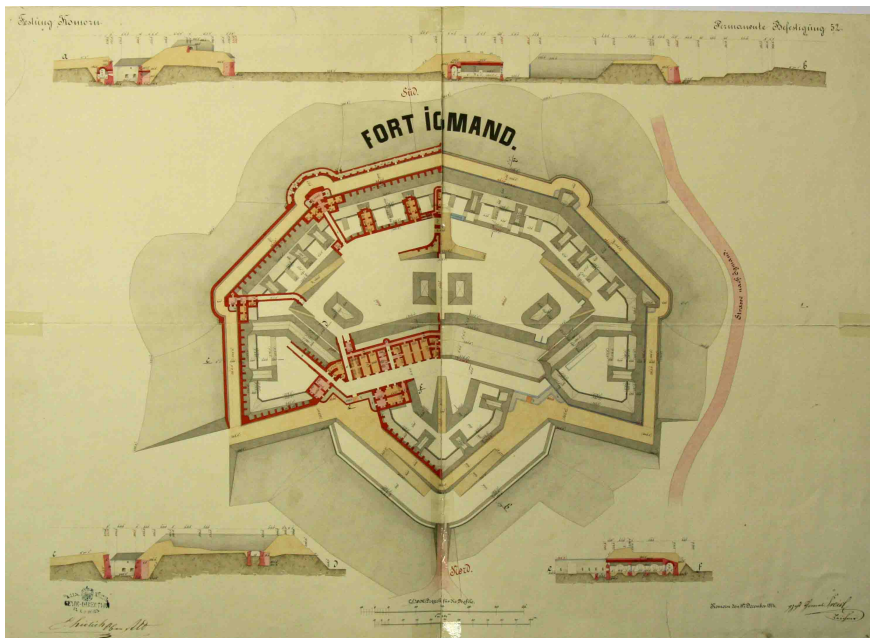
A Monostori erőd Dunai bástyájának építése, 1850 körül

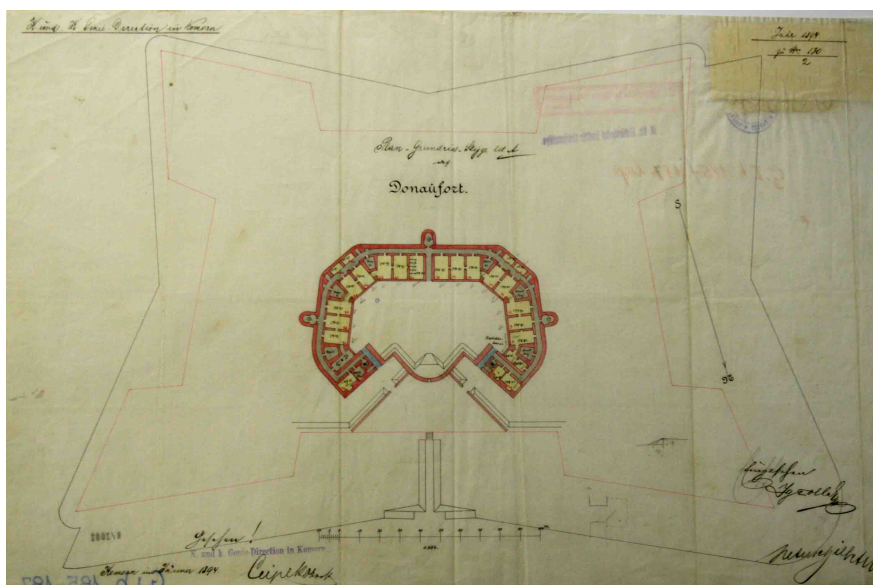
11.Szerinted mi volt a Dunai bástya feladata?

Monostori erőd tervrajza

Igmándi erőd tervrajza

Csillagerőd tervrajza

A kiépült erőrendszer 1878-ban

Az erődben, békeidőben sok katonai alakulat állomásozott, többek között 1858-60 között a császári-királyi 12. (Vilmos) gyalogezred zászlóaljai, melynek kiegészítései körzete is Komáromhoz kötődött. A kiegyezés után a városban császári és királyi alakulatok állomásoztak, a Magyar Királyi Honvédséghez tartozó csapatokat az erőrendszerben nem helyeztek el. A helyőrségben volt az V. (pozsonyi) hadtest 33. gyaloghadosztályának parancsnoksága és törzse.

A cs. kir. 33. gyaloghadosztály törzstisztjei Komáromban, 1889-ben

A cs. kir. 5. huszárezred parancsnoksága, 1910 körül

Ezek a csapatok, azonban háború esetén elvonultak, nem úgy, mint a tüzér csapatok jelentős része. 1850-től a császári-királyi tüzér csapatoknál megindultak a vartüzér zászlóaljok. 1867-től 1870-ig a morva kiegészítésű 7. vartüzér zászlóalj, majd a magyar 5. zászlóalj állomásozott az erődrendszerben, melyet 1891-ben a 6. magyar vartüzér-ezred 1. zászlóalja váltott fel.

Komárom a Monarchia tüzérségének jelentős bázisává vált, ahol a vartüzérségen kívül 1885-től tábori tüzérek is állomásoztak. Kezdetben a V. hadtest tüzér ezrede, 1894-től a 15. hadosztály tüzérezrede. Az erődrendszerben a tüzérség lövegeinek széles skálája megtalálható volt, a tábori és várlövegek egyaránt.

A Frigyes főherceg huszárlaktanya megépülésétől, 1909-től kezdve az 5. (Radetzky) huszárok is hozzátartoztak a város mindennapi életéhez.

2. 1893 M. 8 mm-es puska vaktöltény; 3. 1893 M. 8 mm-es gyakorló töltény töltőléccel;
4. 1893 M. 8 mm-es puskatöltények; 5-6. Ezüst Vitézségi Érem I. és II. osztálya, 7. Bronz Vitézségi Érem

Rendszerint az erődökbe települtek a műszaki csapatok, melyek folyamatosan karbantartották a falakat, sáncokat. Így Komáromban mindig állomásoztak utászok, árkászok, hidászok.

Utászok és tüzérek

1. Mivel foglalkoztak az utászok?

Osztrák 1861 M. ágyú, magasított lövegtalpon

Az erődrendszer mintegy 12 km-es kerületét – a korabeli számítások szerint – mintegy 30.000 katona kellett, hogy védje. Az erődrendszert védőkörletekre osztották. Az I. védőkörlet a Nádorvonalat, a II. a Vág-vonalat, a III. az Igmándi, a IV. a Monostori körzetet foglalta magába. A védelem döntő szerepe a tüzérségre hárult, melynek az erődrendszeren kívül (2-3 km-re) főleg északi, észak-keleti irány előretolt állásai is voltak.

A komáromi erődrendszer kiépítése után nem volt ostromnak kitéve, kivéve az 1891. augusztus 9. és 13. között lezajlott különböző hadgyakorlatot, ahol Ferenc Ferdinánd trónörökös és még négy főherceg is jelen volt.

ÉRDEKESSEGEK KOMÁROM MÚLTJÁBÓL

1891 augusztusában ugyanis Komárom várának próba-ostromát és védelmet játszották el, amire öt királyi herceget és számos külföldi katonai tudósítót, képviselőt, katonai előkelőséget hívtak meg. Itt volt Frigyes főherceg, az 5. hadtest parancsnoka, Vilmos királyi herceg, Albrecht királyi herceg, József Ágost királyi herceg és a trónörökös, Ferenc Ferdinánd királyi herceg. Az ostrom augusztus 9-én kezdődött az ácsi sáncoknál, az ostromló sereg lépésről lépesre erős ellenállásra talált ugyan, de az ostromgyűrű mind szűkebbre szorult és az utolsó éjszakára, augusztus 13-ra már csak a monostori várerőd bevétele maradt hátra. Ezt az éjszakát a főhercegek Monostoron töltötték, „*hogy szemtanúi legyenek a nagyszerű csatározásnak, amelynek az lett a vége, hogy Monostor és vele együtt Komárom is elesett. A próbaháború ezen kimenetele egy cseppet sem tetszett a komáromiaknak, a komáromi vár bevehetetlenségébe vetett hitnek a hadsereg által történt illetlen megdöntéséért nehezteltek, mert, mondogatták, elvégre a gyakorlatot lehet úgy is vezetni, hogy Komárom nem adja meg magát.*”

III.TEREM

Két háború katonái, 1914-1945

A huszadik század elején Komárom egyike volt az Osztrák-Magyar Monarchia jellegzetes helyőrségi városainak, mely 1896-ban Új-Szönnyel történt egyesülése óta, a Duna két partján feküdt. Az 1870-es évek végére befejezett erődrendszer a haditechnika gyors fejlődésének köszönhetően a következő század elejére már elavultnak számított. Ennek ellenére a hadvezetés még úgy számolt Komárommal, hogy egy esetleges háború esetén az erődrendszer lenne a birodalom utolsó védőbástyája, s emiatt folyamatosan nagy létszámú katonaság állomásozott a városban.

ÉRDEKESSEGEK KOMÁROM MÚLTJÁBÓL

A csapatok elhelyezését főként a két városrész erődjei és a déli városrész lovassági laktanyája biztosította. Az ezekben állomásozó helyőrség nagy létszámú gyalogságból, huszárokból, tüzér alakulatokból (köztük lovas tüzérekből), valamint műszaki csapatokból állt. A harcoló csapatok mellett sok, a hadsereg ellátását biztosító kiszolgáló alakulat is volt a városban: pl. ételmezési raktár, tüzérszertár, az északi városrész egy régi kolostor-épületében pedig a 18. számú helyőrségi kórház működött.

Komáromnak gazdasági szempontból előnyös volt az itt állomásozó katonaság. A város iparosainak munkát, a gazdáknak vásárlót biztosított a hadsereg, a vendéglőknek, kocsmáknak pedig biztos bevételi forrást jelentettek a katonák. A társadalmi élet szempontjából is fontos volt a haderő, hiszen rendszeresek voltak az alakulatok tiszti kara által szervezett bálók, a katonazenekar pedig koncertekkel és térzenével szórakoztatta a polgárságot. Látványosságoknak számítottak az ünnepekre felvonultatott díszelgő egységek, vagy a gyakorlatozásra a városba érkező folyami hadihajók.

A hadsereg jelenlétének persze voltak árnyoldalai is. A város nem terjeszkedhetett szabadon, mert minden tervet engedélyeztetni kellett a katonai hatóságokkal. Komárom környékén rendszeresek voltak a katonai gyakorlatok, a műszaki csapatok pedig a Dunán gyakorolták a folyamátkelést. Ilyenkor a hatóság plakátokon és az újságokban tájékoztatta a lakosokat, hogy a gyakorlatok miatt mikor és hol korlátozzák a közlekedést. Az itt állomásozó katonák kisebb-nagyobb rendbontásai is mindennaposnak számítottak.

Észak-Komáromban az Öregvár és a Vág-Duna között, a 19. században tüzérségi laboratóriumot építettek, amely kiszolgálta a helyőrség lőszerigényét. 1908 és 1912 között modernizálták és kibővítették, majd az első világháborúban tovább bővítették.

A kép előterében a Lőszergyár látható, mellette az Öregvár, a mögött az Újvár épülettömbje (Gráfel Lajos légifotója)

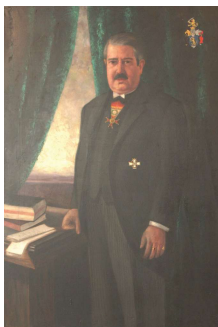

TUDDAD?

A Lőszergyárt 1914-ben kibővítették, az építési munkákat **Hajós Alfréd** (Budapest, 1878 – Budapest, 1955) építésmérnök, Magyarország első olimpiai bajnoka (1896 Athén: 100 és 1200 méteres úszóversenyen), az 1924. évi párizsi szellemi olimpiászon az építőművészi verseny győztese vezette. Hajós Alfréd önkéntesként 1900-ban a komáromi 6. számú vartüzéreknel szolgált. Az első világháború alatti mozgósításkor Komáromba vonult be, az itteni tölténygyár bővítési munkálatainak vezetésére.

1914-ben a következő alakulatok állomásoztak a városban és az erődrendszerben:

- a 12. gyalogezred 3. zászlóalja
- a 19. vadászzászlóalj
- az 5. Radetzky huszárezred törzse és 2. zászlóalja
- a 15. tábori ágyús ezred törzse 1. és 2. osztálya
- az 5. lovaglós tüzérosztály
- a 6. vartüzér ezred törzse és 4. százada
- az 5. árkászzászlóalj
- a 6. árkász zászlóalj póttartalék százada
- a m. kir. 31-es honvéd gyalogezred

Alapy Gáspár
(1925-1944:
polgármester)
6. vartüzér ezred

Dr. Tooth Zsigmond
(1919-1922:
h. polgármester)
31-es gyalogezred

Zsolt Béla
(író, költő, publicista)
12. gyalogezred

Zilahy Lajos
(író, költő),
19-es vadász

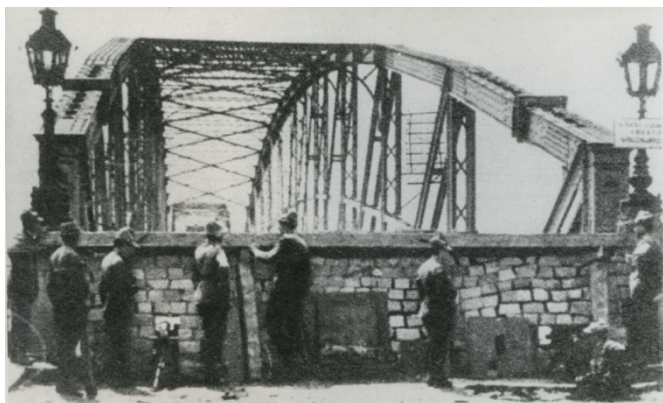

A csapatok zöme a 33. gyalog hadosztályhoz, azon keresztül az V. hadtesthez tartozott. Az V. hadtest csapatai a háború kitörésekor elvonultak. A komáromi kiegészítésű ezredek, zászlóaljak, osztályok részt vettek a nagy háborúban. A komáromi bakák az orosz hadszíntéren, majd az olasz arcvonalban egyaránt küzdöttek, s a háború végére súlyos vereséget szenvedtek.

A cs. kir. 12. gyalogezred a fronton

TUJTAD?

1918 októberében megindult a Monarchia széthullása. Az államok sorra nyilvánították ki függetlenségüket, Magyarországon elkezdődött az őszirózsás forradalom. Ennek nyomán Komáromban is megalakult a Nemzeti Tanács illetve a Katonatanács, amelyek november elsején puskalövés nélkül átvették az irányítást az erődök felett. Bár a frissen megalakult cseh állam már jelezte követeléseit, a városban ekkor még szinte mindenki úgy gondolta, hogy a Monarchia széthullásának nem lesz jelentősebb következménye Komárom életére nézve. Mindenki a háború befejeződésének örült. A következő hónapok történései azonban olyan következményekkel jártak, amelyre senki sem számított.

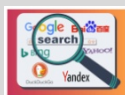

1919. január 10-én a csehszlovák csapatok elfoglalták Komárom északi városrészét, az ideiglenes demarkációs vonalnak megfelelően. A lakosok számára sokáig valóban ideiglenesnek tekintett állapotokat a trianoni békediktátum véglegesítette. Komáromot határváros lett, s ezzel az erődrendszer nagyobbik részét Csehszlovákiához csatolták.

A hídon való közlekedést akadályozó téglafal a híd csehszlovák oldalán

ÉRDEKESÉGEK KOMÁROM MÚLTJÁBÓL

Néhány száz dél-komáromi és környékbeli lakos (munkás, bányász, földműves, vörös katona és leszerelt katona) 1919. április 30-ról május 1-jére virradóan megpróbálta visszafoglalni Komárom északi városrészét. A Komáromi magánakcióként ismert esemény nem sikerült, viszont véres megtorlásba torkollott. Az elfoglalt városrészt védő 39. csehszlovák gyalogezred katonái minden elfogott támadót kíméletlenül legyilkoltak. Az áldozatok számát pontosan nem ismerjük, mivel sokan a Dunába veszttek, ill. a csehek sok halottat a Dunába dobtak. 121 főt az észak-komáromi katolikus temetőben helyeztek örök nyugalomra. Sírjuk fölé 1929-ben síremlék került, a vasúti Duna-híd déli hídfőjénél pedig Komárom Város Tanácsa 1959. május 1-jén avatott emlékművet.

13.Kinek a nevéhez fűződik ez a demarkációs vonal?

A Magyar Királyi Honvédség Komáromba települt csapatai a Csillagerődöt, a Frigyes főherceg lovassági laktanyát, a Monostori erődöt és a mellette elhelyezett tüzér barakktáborát vették birtokukba. 1932-ben a városban állomásoztak a 3. gyalogezred, a 3. huszárezred és a 2. tüzérezred egyes zászlóaljai, illetve osztályai. A hadseregfejlesztés egyre jelentősebb helyőrséggé tette a várost.

1938-ban a békehadrend szerint a II. hadtest és a 6. vegyes dandár törzse, a 22. gyalogezred I. és II. zászlóalja, a 6. tüzérosztály, a II. lovas század, a 22. árkász század, ezen kívül híradó század, vonatosztág, hidász századok állomásoztak Komáromban.

Az 1938. november 2-án létrejött I. bécsi döntés eredményeként november 6-án megtörtént a Felvidék túlnyomóan magyar lakta részeinek visszacsatolása Magyarországhoz. Komárom és a Felvidék visszatérését vitéz nagybányai Horthy Miklós kormányzó november 6-án, 14 óra 15 perckor Komáromba történt bevonulása jelképezte.

A magyar katonák szétszedik a hídon lévő spanyollovast

Horthy Miklós átlóvagal a komáromi Erzsébet hídon

	14. Mi a spanyollovas?
--	-------------------------------

A magyar csapatok megszállták az erődrendszert is. 1939 szeptemberében megkezdődött az Öregvár és Csillagerőd lőszerraktárrá való átépítése. Lengyelország német megszállása után a lengyel-magyar közös határon tömegesen menekültek át lengyel katonák. Egy részük a Monostori és az Igmándi erődben nyert elhelyezést.

1940-1941-ben a Monostori erődben Karpaszományos Iskola működött, melynek parancsnoka vitéz Márkos Albert alezredes volt.

Vitéz Márkos Albert alezredes emléktárlója

1942-től a komáromi csapatok is bekapcsolódtak a háborúba. A 2. hadsereg III. hadteste könnyű hadosztályát komáromi alakulatok alkották: a 22. és 52. gyalogezred, a 6. tábori tüzér ezred, a 6. híradószázad, a 6. huszárezred, a 6. légvédelmi gépágyús üteg, a 6. fogatolt vonatoszlop, az ezredek közvetlen alakulataival együtt. A katonák közül csak kevesen érkeztek haza. A vérveszteség hatalmas volt.

TUJTAD?

A 22. és az 52. gyalogezredek életben lévő tagjai, Romhányi Ferenc és Lipták Aurél ny. ezredek szervezésében 1992-től évente találkoztak a Monostori erődben és 1995-ben emléktáblát is állítottak a hősi halált halt és a hadifogságban elhunyt bajtársaik emlékére.

Lipták Aurélnak és több elesett bajtársának (Czita Sándor, Valek István, Bátori Lajos és Jakab Gáspár) emlékei is megtalálhatók a kiállításban.

15.Keresd meg, hol van az emléktábla!

A 22. gyalogezred a fronton

Az erődnek ez a része, ahol a kiállítás is látható, kantinként működött. Itt készült a fenti fotó, az 1940-es évek elején

ÉRDEKESSEGEK KOMÁROM MÚLTJÁBÓL

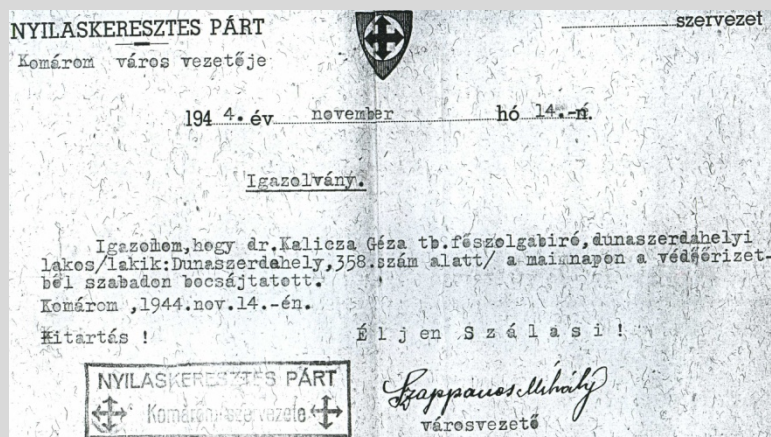
1944 nyarán a Monostori erőd az Auschwitzba deportálandók gyűjtőtáborra volt. Az ország zsidótalanításának tervében Komárom a III. zóna II. csendőrkerületébe tartozott, melynek központja Székesfehérvár volt. Ez Fejér, Győr és Komárom megye teljes területét jelentette. A vidéki zsidóságot 1944 tavaszán először a helyi zsinagógába vitték, innen a legközelebbi nagyobb település gettójába, ahonnan június 5-e után átszállították őket a bevagonírozási központokba. A Monostori erődben rendezték be. Ide kerültek a helyi (észak-komáromi) gettó lakói mellett Ács, Baracska, Bicske, Ercsi, Esztergom, Galánta, Guta, Kajászószentpéter, Kisbér, Kolta, Martonvásár, Oroszlány, Pusztazámor, Sósút, Szár, Tárnok, Tata, Tatabánya és Vereb zsidó közösségei is. Az itt összegyűjtött 5040 személyt a június 13-i és a június 16-i transzporttal szállították el.

A Szálasi-fél hatalomátvétel után, 1944 őszén a Monostori erődbe gyűjtötték a politikai foglyokat. Ide került először dr. Alapy Gáspár, Komárom város nyugállományú polgármestere, vitéz Nagy Nándor Komárom vármegye főispánja, dr. Kállay Endre ügyvéd, felsőházi tag és dr. Kalicza Géza, a Dunaszerdahelyi járás tb. főszolgabírója is. Őket később átszállították a csillagerődbe.

A korábban lőszerraktárként használatos Csillagerődöt 1944 októberében internáló táborra alakították, M. Kir. Komáromi Honvéd Büntető Intézet néven. Ide kerültek az országból a politikai elítéltek, a nyilasok korábbi politikai ellenfelei, a Horthy éra közigazgatási apparátusának tagjai. A Csillagerődbe került politikai foglyok között ott volt pl. Király József csicsói esperes-plébános, országgyűlési képviselő, Surányi Ferenc komáromi apátplébános, és Horváth József, a kommunista párt helyi elnöke (Ő lett Dél-Komárom háború utáni első polgármestere) is. A Monostori erődben fogva tartott politikai foglyok is idekerültek át. A Csillagerődbe hozták be az igazoltatás közben elfogott szökött munkaszolgálatosokat, és a gyalogmenetekből megszökött zsidókat. A deportált cigányok is itt voltak 1944 novemberétől, egészen 1945 márciusa végéig. November elejétől heti rendszerességgel deportálták az erőd lakóit, elsősorban Dachau és Bergen-Belsen munkatáborába

Dr. Kalicza Géza

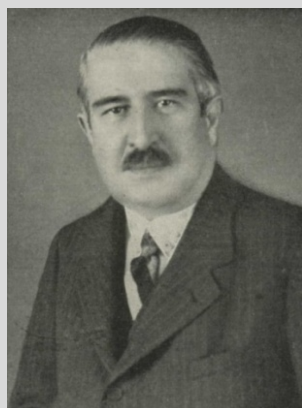

Igazolvány Kalitza Géza szabadon bocsátásáról

Dr. Kállay Endrének egy alkalommal a felesége csomagot küldhetett be. Az engedélyt Papp Sándor, a Nyilaskeresztes Párt teljhatalmú körzeti megbízottja adta, 1944. október 31-én: „Igazolvány, mely szerint engedélyezem, hogy dr. Kállay Endre, a Monostori várerődben védőőrizetben lévő egyén részére az őrségen keresztül ruha adható be.”

Dr. Kállay Endre és felesége

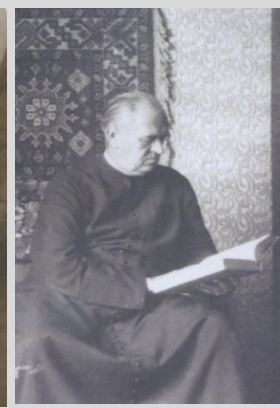
Alapy Gáspár

Nagy Nándor

Surányi Ferenc

Király József

A szovjet csapatok a 2. és 3. Ukrán Front főerőivel 1945. március 16-án indították meg hadászati támadó hadműveletüket Bécs - Pozsony irányában. A Dunától délre, Komárom felé a szovjet 2. Ukrán Front 46. hadserege nyomult előre, Rogyion J. Malinovszkij hadseregtábornok parancsnoksága alatt.

ÉRDEKESSÉGEK KOMÁROM MÚLTJÁBÓL

Március 28-án reggelre a dél felől támadó szovjet lövészadosztályok betörték a komáromi déli hídfőbe, emiatt a harcoló magyar és német katonák visszavonultak Komárom szélére, ahol belső védelmi gyűrű kiépítésébe kezdtek. A támadó szovjet csapatokat csatarepülők és bombázórepülők támogatták. A várost az 1. huszár és a 23. gyaloghadosztály megmaradt erői védték, az első szovjet alakulat, amelyik a területére lépett, a Leonyid Ivánovics Golubovszkij kapitány vezette 252. lövészadosztály első zászlóalja volt. Az észak felé visszavonuló német hadsereg felrobbantotta a két várost összekötő közúti és vasúti hidat is.

Március 29-én a szovjet csapatok átkeltek a Dunán, és folytatták a német csapatok üldözését és másnap súlyos harcok árán elfoglalták a város északi részét is. Komárom háborús áldozatainak számát nem tudjuk pontosan, olyan 250 körül lehet.

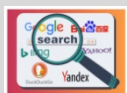
TUJTAD?

A közúti hidat, családja elmondása szerint, Pápay Elemér (1917-1989) utász főhadnagy robbantotta fel, aki a Monostori erődben teljesített szolgálatot. Ezért a tettéért a háború után letartóztatták, hosszú ideig fogva tartották.

Elítélése előtt azonban sikerült elszöknie az országból. Évekig a Franco hadsereg tagjaként, mint kiképzőtiszt szolgált a Spanyol Szaharában, később az Egyesült Államokban költözött, és Clevelandban hunyt el.

Pápay Elemér a Monostori erődben

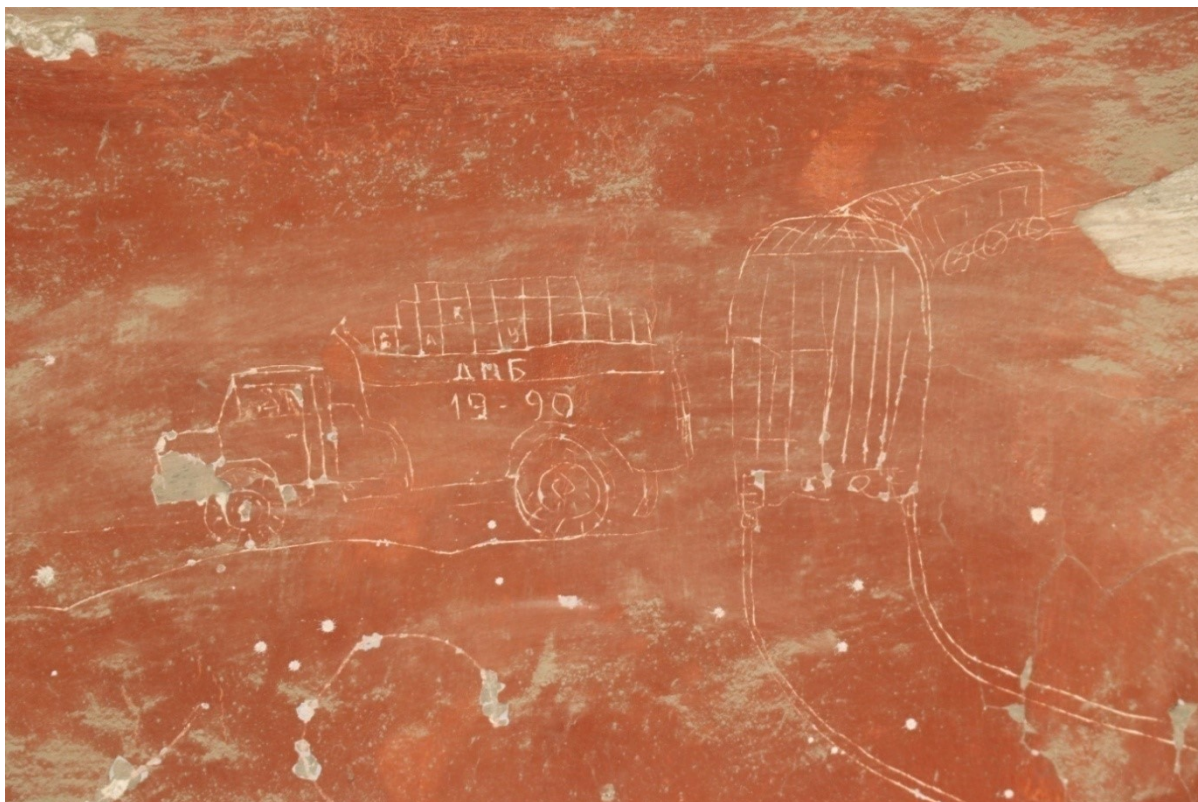
A rendező pályaudvar bombázásakor Dunába került 2 tengelyes vasúti kocsik roncslemei. A roncsok 2015-ben a rendező pályaudvarnál épült új komáromi kikötő kotrásakor kerültek felszínre. Külön figyelmet érdemel a repeszek által kilyuggatott és a robbanás által széttépet tartóelem. A kiállított tárgyak a komáromi úszódaru személyzetének ajándékaként kerültek Legát István gyűjteményébe.

16. Nézz utána, mik voltak a két Komárom mai területén a bombázások legfontosabb célpontjai?

Komárom a második világháború után

1945-ben a Monostori erődben a szovjet Déli-hadseregcsoport legjelentősebb lőszerraktárát alakították ki és közel 45 évig birtokukban is maradt. Az 1990. évi kivonulás során az erődből közel 1400 vagon lőszert szállítottak el. Ezt követően megkezdődött az erőd turisztikai hasznosítása.

A szovjet hadsereg kivonulását jelképező grafika a Monostori erődben

Észak- és Dél-Komáromban 1991 óta nincs katonai jelenlét. A város egykori főbb katonai objektumai – egy-két kivételtől eltekintve - legfőképpen a szabadidős szórakozás eltöltésében és a turisztikai hasznosításban találták meg funkciójukat.

Az egykori katonavárost manapság legfeljebb a különböző történelmi korszakok fegyvereit és egyenruháit felelevenítő hagyományőrző játékok során tölti meg ágyúdörgés és fegyverpogás.

TUDDAD?

A Monostori erődben látható a Komárom szovjet időszakáról szóló, Szovjet évtizedek Komáromban című állandó kiállítás is

MEGOLDÁSOK

1	<p>Nézz utána: Hol állomásoztak még római legiók Pannonia tartományban? Vindobona (Bécs), Carnuntum (Bad-Deutsch Altenburg/Petronell), és Aquincum (Óbuda).</p>			
2	<p>Emlékezz! Ki írt először a honfoglalásról? Anonymus</p>			
3	<p>Nézz utána: Ki, hol és mikor koronázta V. Lászlót királlyá! A felséges gyermeket Szécsi Dénes esztergomi hercegprímás 1440. május 15-én Székesfehérvárott a szent koronával.</p>			
4	<p>Nézz utána: Vajon mi indokolta a vár ilyenfajta építését? A 14. századtól Európában egyre jobbra elterjedt ágyúhasználat ellen az alacsony, földdel megerősített falak nagyobb védelmet nyújtottak.</p>			
5	<p>Miért kellett a török hadseregnek október 25-én abbahagynia az ostromot? Október 26-a az iszlámban Kászim-gürü napja, a török hadsereg számára fontos határjelző nap volt, ugyanis a janicsárok és portai zsoldosok számára eddig tartott a hadműveleti idő, legkésőbb ekkor meg kellett kezdeni a téli szállásra vonulást. Ennek a dátumnak Magyarországon különösen fontos szerepe volt, mivel a nagy távolság miatt a török sereg csak nyár közepén-végén tudott a hadműveleti területre érni, és a Kászim-nap miatt legfeljebb két-két és fél hónapot tudott a harcokra áldozni.</p>			
6	<p>Nézz utána: milyen komáromi mesterségekről lehet szó? Pl.: szekeresgazdák, naszádosok, pingáló asztalosok, halászok, vízi molnárok, hajóácsok, ötvösök stb.</p>			
7	<p>A kormány, az ostromzár bezáródása előtt elegendő pénzzel látta el Komáromot, de főként nagy címletekkel. Idővel azonban a váltási nehézségek miatt megbénult a kereskedelmi élet és akadozott a katonaság zsoldfizetése. Nézz utána, hogy oldották meg Komáromban a pénzkérdést, vagyis, mi volt a komáromi bankó? A váltási nehézségek miatt a kereskedelmi élet megbénult és a katonaság zsoldfizetése is akadozott. Hiába álltak garmadába is a százasok, azokért semmit sem lehetett venni a piacon, sem a kocsmákban, amikor a katona zsoldja 8 krajcár volt. A város maga gondoskodott az aprópénz előállításáról. A Siegler nyomda által vásárolt új, vas nyomdagépen állították elő a komáromi bankót. Április 6-i dátummal: 8 krajczárosokat (fehér alapon zöld könyomással) – 22.000 db-ot, július 13-tól szeptember végéig: 5 és 10 krajczárosokat 89 226 forint 20 krajcár értékben. Rövidesen azonban a nagyobb címletekben mutatkozott hiány. Ujházi Kossuthtól felhatalmazást kapott az „álladalmi fizetési eszközök” nyomásáról a 5 millió forint értékig, 2 és 10 ft-os címletekben. Augusztus 16-ától szeptember végéig egymillió pengőforint értékűt állított elő. (Forrás: https://felvidek.ma/2018/07/klapka-komaromi-valtopenze/)</p>			
8	<p>Miért volt fontos a menlevél? A menlevél birtokában szabadon távozhattak – akár külföldre is.</p>			
9	<p>Egressy Béni csak a dallamát szerezte a Klapka-indulóknak. Nézz utána, ki és mikor írta az induló szövegét? Thaly Kálmán 1861-ben írta a Klapka-induló szövegét, ami így hangzik:</p> <table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="width: 33%; padding: 5px;"> Föl-föl vitézek a csatára A Szent Szabadság oltalmára Édes hazánkért hősi vérünk Ontjuk hullajtjuk nagy bátran míg élünk </td> <td style="width: 33%; padding: 5px;"> Föl-föl látjátok lobogómat Indulj vidáman robogó had Mennydörög az ágyú csatog a kard Ez lelkesíti a magyart </td> <td style="width: 33%; padding: 5px;"> Híres Komárom be van véve Klapka György a fővezére Büszkén kiáll a csataterre Hajrá huszárok! Utánam előre! </td> </tr> </table>	Föl-föl vitézek a csatára A Szent Szabadság oltalmára Édes hazánkért hősi vérünk Ontjuk hullajtjuk nagy bátran míg élünk	Föl-föl látjátok lobogómat Indulj vidáman robogó had Mennydörög az ágyú csatog a kard Ez lelkesíti a magyart	Híres Komárom be van véve Klapka György a fővezére Büszkén kiáll a csataterre Hajrá huszárok! Utánam előre!
Föl-föl vitézek a csatára A Szent Szabadság oltalmára Édes hazánkért hősi vérünk Ontjuk hullajtjuk nagy bátran míg élünk	Föl-föl látjátok lobogómat Indulj vidáman robogó had Mennydörög az ágyú csatog a kard Ez lelkesíti a magyart	Híres Komárom be van véve Klapka György a fővezére Büszkén kiáll a csataterre Hajrá huszárok! Utánam előre!		
10	<p>Komárom jelentőségét az is mutatja, hogy a szabadságharc folyamán 12 későbbi Aradi vértanú is megfordult itt. Nézz utána, hogy kik voltak ők! 1849. augusztus 22-én végezték ki Ormai Norbert ezredest, aki Kossuth Lajost kísérte torzókörútján és így 1848. október 19-20-án Komáromba is eljutott.</p>			

	<p>1849. október 6-án végezték ki Aulich Lajost, Damjanich Jánost, Desseffy Arisztidet, Kiss Ernőt, Knezić Károlyt, gróf Leiningen-Westerburg Károlyt, Nagysándor Józsefet, Poeltenberg Ernőt és Török Ignácot.</p> <p>Lenkey János lett volna a 14. aradi vértanú, de megőrült a börtönben, ezért nem végezték ki. 1850. február 9-én halt meg aradi várbörtönben.</p> <p>1849. október 25-én végezték ki a 17. Aradi vértanút, Kazinczy Lajos ezredest, aki 1849 májusában a komáromi várórség egy részét irányította.</p>
11.	<p>Szerinted mi volt a Dunai bástya feladata?</p> <p>A Dunai bástya lövegei uralmat biztosítottak a dunai hajóforgalom fölött, továbbá védték a Duna bal partján szemben kezdődő Nádor-vonal I. számú bástyáját.</p>
12.	<p>Mivel foglalkoztak az utászok?</p> <p>Nagyobb, különleges szakismereteket kívánó feladatokat (hidverést, utak helyreállítását, erősítések készítését, robbantásokat stb.) végző műszaki alakulatban szolgáló katona.</p> <p>https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-a-magyar-nyelv-ertelmezo-szotara-1BE8B/u-u-50F54/utasz-51680/</p>
13.	<p>Kinek az elképzelése volt ez a demarkációs vonal?</p> <p>Ferdinand Vix alezredes, az antant megbízottj 1918. december 23-án nyújtotta át a magyar kormánynak a II. Vix-jehyzéket, amelyben az etnikai határok feladását, az egész Felvidéknek nagyjából a mai magyar-szlovák államhatár vonaláig történő kiürítését követelték.</p> <p>http://www.shp.hu/hpc/web.php?a=commorakozigaz&o=B4uXStoYGp</p> <p>Szarka László: <i>Fejezetek a csehszlovákiai magyarok történetéből. Nemzet és emlékezet.</i> Szabad Újság, 2007. május 23.</p>
14.	<p>Mi a spanyollos?</p> <p>Más néven spanyolbak. Hegyes fa- vagy vasrudakból X-alakban összeállított, szöges dróttal befert állvány, amely mozgatható akadályként, az ellenséges támadásnak keskeny sávban való feltartóztatására szolgált. https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-a-magyar-nyelv-ertelmezo-szotara-1BE8B/s-4893A/spanyolbak-49C51/</p>
15.	<p>Keresd meg, hol van az emléktábla!</p> <p>A főbejárati alagútban.</p>
16.	<p>Nézz utána, mik voltak a mai két Komárom területén a bombázások legfontosabb célpontjai?</p> <p>Észak-Komárom: Lőszergyár, pályaudvar, hajógyár Dél-Komárom: Pályaudvar, Olajgyár</p>